

Съфинансирано от
Европейския съюз

КАК ОНЛАЙН СРЕДАТА СЕ ИЗПОЛЗВА ЗА ВЕРБУ- ВАНЕ ЗА ЦЕЛИТЕ НА РЕЛИГИОЗНИЯ ЕКСТРЕМИ- ЗЪМ И КАКВИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ МОГАТ ДА СЕ НА- ПРАВЯТ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРЕВЕНЦИЯ ОТ СТРАНА НА ПОЛИЦИЯТА?

Холгер Шмидт

Мюнхен, 2026

1. Въведение, цели и методология

1.1. Въведение

Понастоящем вербуването на млади хора от религиозни екстремисти се осъществява до голяма степен чрез дигитална комуникация (RAN 2022). Социалните мрежи, приложенията за съобщения и видео платформите позволяват на екстремистите да достигнат до много различни целеви групи за кратък период от време, да изградят взаимоотношения с тях и постепенно да ги интегрират в радикалните среди (Gill et al. 2017; RAN 2022). Това повдига въпроси пред полицейските служби, органите по сигурността и гражданското общество, свързани с начина на функциониране на онлайн вербуването, от една страна, и къде е възможно да бъдат направени ефективни намеси, от друга (RAN 2022).

225-те случая от периода 2016-2018 г., които имат отношение към сигурността и са анализирани в рамките на баварска програма за излизане от екстремистките среди, показват, че и към онзи момент социалните медии представляват входен пункт към ислямистка екстремистка радикализация за голям брой от засегнатите (Schüler 2017). В много случаи процесът започва с използване на пропагандни видеоклипове на проповедници, например на салафистки дейци, чието съдържание е насочено към начина, по който младежката аудитория възприема и интерпретира подобни послания (Schüler 2017). Въз основа на това младежите установяват контакт с членовете на екстремистки групи чрез социалните мрежи, което в някои случаи може да доведе до драстични промени в нагласите, конфликти в семейната среда и прояви, криещи риск за сигурността, при това в рамките само на няколко седмици (Schüler 2017).

Този модел е надлежно илюстриран от случая с 13-годишната „Мари К.“ (псевдоним), която е израснала в малък баварски град в семейство, което няма мигрантски произход. След период на ин-

тензивно използване на компютри и смартфони майка ѝ забелязва значително социално отдръпване и промени в нагласите. Поводът за безпокойство е бил разгорещен спор, в който Мари нарича майка си „неверница - улиčníца“ („kuffar slut“) – термин, който майка ѝ е успяла да идентифицира едва след като е потърсила задълбочено информация в интернет. Проведеното проучване по случая разкрива, че Мари първоначално е влязла в екстремистка среда чрез онлайн проповеди на салафистки деятел, след което специално се е свързала с лица с екстремистки профил чрез социалните мрежи. В рамките на около два месеца тя е развила интерес към ислямистко екстремистко съдържание, който, макар и повърхностен, е крил рискове за сигурността, а това на свой ред е наложило бърза намеса от съответните центрове за консултиране и полицията (Schüler 2017).

Преплитането между онлайн комуникацията, която е част от света на младите хора, и екстремизма става още по-ясно в случая с 18-годишния „Тим К.“. Той публикува съобщение в училищна група в „WhatsApp“, в което заявява, че „мечтата на живота му“ е да „умре в джихад“, и едновременно с това издълбава логото на т.нар. „Ислямска държава“ върху училищни чинове. Последвалото разследване разкрива интензивно онлайн ангажиране с джихадистка пропаганда и онлайн проповедници, както и контакти с лица на т.нар. „пунктове за разпространение на Корана“ (Schüler 2017). Случаят илюстрира как импулсите за онлайн вербуване - пропаганда и установяване на контакт - могат да се преплетат с младежки бунт, търсене на статус и провокативно поведение и да доведат до ситуации, изискващи полицейска намеса (Schüler 2017).

В същото време анализът на подбрани тематични казуси показва, че онлайн вербуването рядко се случва изолирано (Schüler 2017; RAN 2022). В почти всички разгледани казуси са установени лични контакти с представители на екстремистки среди - често след първоначално дигитално ангажиране - които стабилизират и задълбочават процеса. Например 15-годишната „Лиза-Мари А.“ пър-

воначално използва социалните медии, за да компенсира самотата след преместване в селски район, което води до влизането ѝ в контакт със салафистки екстремисти. Така се стига до изграждане на кодирани (представени като романтични) онлайн взаимоотношения, които улесняват навлизането ѝ в салафисткия начин на живот и затрудняват дистанцирането ѝ от него в продължение на години (Schüler 2017). Тези и други случаи подчертават следното: макар онлайн вербуването често да е видимият първоначален импулс, трайното утвърждаване на радикални нагласи почти винаги е свързано с изграждането на взаимоотношения - както онлайн, така и офлайн (RAN 2022).

Синтезите на емпирични данни на Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (Radicalization Awareness Network; RAN) достигат до сходни заключения (RAN 2022). Основният доклад на RAN „Какво знаем за онлайн радикализацията“ подчертава, че интернет следва преди всичко да се разбира като катализатор и усилвател на вече съществуващи процеси на радикализация, като позволява разпространение на пропаганда, създаване на мрежи, вербуване на нови членове, както и изпълнение на организационни функции с бърза скорост и широк обхват (RAN 2022). Същевременно RAN подчертава, че наличните доказателства са ограничени, както и че е необходимо онлайн радикализацията и вербуването винаги да се разглеждат във връзка с индивидуалните уязвимости на засегнатите лица, социалния контекст и офлайн взаимоотношенията (RAN 2022; Gill и др. 2017).

1.2. Цели и методология

С оглед на гореописания контекст, настоящата статия има следните две цели:

Първата цел е да установи по какъв начин конкретно религиоз-

ните екстремисти използват онлайн средата за вербуване на привърженици: кои комуникационни пространства и платформи се използват, кои наративи и естетически форми доминират и каква роля играят връстниците/социалната среда, „микро-инфлуенсърите“ и личните взаимоотношения (RAN 2022; RAN 2021).

Второ, въз основа на резултатите от изследванията на Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN) и академичната литература, статията има за цел да разработи практически изводи за превенция и интервенция, които са от особено значение за полицията, органите по сигурността, програмите за излизане от екстремистки среди и други първи звена за контакт (RAN 2022; El Difraoui и др. 2021).

Статията съчетава знания в три направления:

- Публикации на Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN) относно онлайн радикализацията и ролята на дигиталните комуникационни пространства в процесите на вербуване.
- Най-актуалните научни изследвания в международен план, свързани с онлайн екстремизма, стратегиите за вербуване чрез социалните медии и процесите на радикализация в джихадисткия религиозен екстремизъм.
- Казуси от практиката на баварска програма за излизане от екстремистки среди, които вече са публикувани в редактиран вид и които предоставят конкретни изводи за динамиката на онлайн вербуването и дерадикализацията.

2. Понятия, контекст и рамка на изследването

2.1. Онлайн вербуване

За целите на настоящата статия „онлайн вербуване“ се отнася до използването на дигитални комуникационни пространства - по-специално социални медии, приложения за съобщения, форуми, видео платформи и платформи за игри - с цел систематично въвеждане на индивиди в религиозно екстремистки среди, обвързването им с тези среди и привличането им в дългосрочен план към подкрепящи или активистки екстремистки дейности (RAN 2022; Gill и др. 2017).

Това включва повече от просто „излагане“ на екстремистко съдържание: решаващи са преходът от обща онлайн пропаганда към целенасочено идентифициране на уязвими лица, установяването на личен контакт (често чрез лични съобщения или затворени групи) и изграждането на стабилни и обикновено емоционално наситени взаимоотношения (RAN 2022).

Разгледаните казуси от Бавария показват, че социалните медии изпълняват поне три роли: като средство за разпространение на публична информация и пропаганда; като сцена за изразяване на бунт и комуникация на определен статус; и като усилвател на емоционално въздействие и катализатор за изграждане на взаимоотношения (Schüler 2017). В много случаи развитието започва с гледане на видеа, които имат екстремистки характер (напр. проповеди на салафистки дейци), продължава с участие в коментарни секции, групи и чатове и кулминира в индивидуално насочен контакт и предложения за ангажираност (Schüler 2017). Процеси на радикализация и вербуване без осъществяване на контакт в реалния живот остават по-скоро изключение; интернет функционира предимно като ускорител и разширител на обхвата на дейността на екстремистите, включително вербуването, а не като единствен фактор (RAN 2022; Schüler 2017).

В по-тесен смисъл онлайн вербуването следователно се разбира като под-процес на онлайн радикализацията: то следва първоначалното излагане на екстремистко съдържание, използва дигиталните пространства за създаване на чувство за принадлежност и идентичност и често подготвя прехода към присъединяването към онлайн мрежи (RAN 2022).

2.2. Религиозен екстремизъм, ислямизъм и салафизъм

За настоящия анализ е от съществено значение да се изясни терминологията, тъй като понятия като „религиозен екстремизъм“, „ислямизъм“ и „салафизъм“ не се използват еднозначно в академичните среди, практиката и публичното пространство (Pfahl-Traugher 2019; El Difraoui и др. 2021).

В съответствие с Федералната служба за защита на конституцията на Германия (Federal Office for the Protection of the Constitution), екстремизмът се дефинира като стремеж към премахване на основните ценности на свободния демократичен конституционен ред (BfV 2017). В допълнение, социалните науки подчертават, че екстремистките идеологии обикновено се характеризират със следните: светоглед, възприеман като превъзхождащ всички други; абсолютна претенция за истина; крайни възприятия от типа „приятел-враг“; и подчиняване на индивида на предполагаемо по-висш колективен интерес (Neumann 2016; Abou-Taam 2014).

Ислямизмът може да бъде разбран в смисъла на Pfahl-Traugher като събирателен термин за политически възгледи и действия, които се стремят да установят социален и политически ред, легитимиран единствено чрез религията на исляма (Pfahl-Traugher 2019). Целта е теократичен ред, при който ислямът не е само индивидуален начин на живот, а и задължителен принцип за държавата и обществото (Roy 2003). Употребата на насилие не е задължителна характеристика; ислямистите могат да действат законово, мисионерски или благотво-

рително, докато движенията, свързани с насилие, се класифицират като джихадистки тероризъм (Neumann 2016; Doosje и др. 2016).

Салафизмът, от своя страна, представлява специфичен вариант на сунитския ислямизъм, който е от особено значение за контекста в Германия (Bauknecht 2018; Abou-Taam 2014). Салафистите пропагандират връщане към предполагаемо „оригинална“ форма на исляма, отхвърлят западните концепции за демокрация и човешки права и твърдят, че представляват „истинския ислям“ (BfV 2012; Neumann 2016). В Германия салафистката сцена се е развила в рамките на няколко години от малка мрежа от проповедници до движение, оформено от особено-стите на младежката култура, което е особено привлекателно за тий-нейджъри и млади хора поради умелата си онлайн комуникация, лесните отговори и решения, които предлага, както и силната си групова идентичност (Abou-Taam и др. 2016; El Difraoui и др. 2021).

Религиозният екстремизъм в по-тесен смисъл тук се разбира като обобщаваща категория, в рамките на която джихадисткият ислямизъм и по-специално насилственият салафизъм заемат централно място (Doosje и др. 2016). Следователно настоящата статия се фокусира върху процесите на онлайн вербуване в този спектър, без да пренебрегва други форми на религиозно мотивиран екстремизъм.

2.3. Онлайн радикализацията

В продължение на изследванията на Schmidt и тези на Schüler радикализацията може да бъде описана като процес, при който индивидите постепенно стават по-възприемчиви към крайни идеологии и в някои случаи развиват готовност да приемат насилието като легитимно средство за постигане на политически и религиозни цели (Schüler 2017). Не съществува „типичен“ път към радикализация или единен набор от стандартни фактори; напротив, модели като тези на Fathali M. Moghaddam, Mitchell D. Silber / Arvin Bhatt, Tinka Precht, Marc Sageman и Randy Borum показват разнообразие от възможни развития и фактори на влияние (Moghaddam 2005; Silber/

Bhatt 2007; Sageman 2004; Borum 2011). От съществено значение е радикализацията да се разбира като динамичен процес, който е зависим от контекста и който има индивидуални, социални, политически и идеологически измерения (Doosje и др. 2016).

В своето качествено изследване на процесите на радикализация при ислямисти, Schüler идентифицира ключови области на влияние, включително религия/идеология, чувство за общност, лица за контакт, политически възприятия, склонност към насилие, личностни предпоставки и наличието на специфичен контекст като затвор, интернет и целенасочено вербуване (Schüler 2017).

От особено значение за онлайн вербуването са резултатите от научни изследвания, свързани с чувството за общност и първоначалните контакти със средата: много от лицата, които участват в изследванията, са преживели кризи на идентичността или житейски трудности преди да се насочат към салафистката среда, търсейки житейска посока, принадлежност и ясни правила, които намират в дихотомния светоглед на салафизма (Schüler 2017; Pfundmair/Schmidt 2019). Интернет често служи като „входен пункт“ и пространство за осъществяване на първи контакт със съмишленици (Schüler 2017).

В изследванията на Schüler, както и в антологичния принос на Schmidt, онлайн пространството се описва като важен, но не и като единствен определящ фактор (Schüler 2017; Schmidt 2018). Интернет и социалните медии допринасят за премахването на географските граници, изграждането на идентичност чрез мрежи и емоционалното представяне на конфликти; същевременно разгледаните казуси и проведените интервюта показват, че процеси на радикализация, които са изцяло онлайн, са редки и че личните контакти играят централна роля за тяхното затвърждаване (Schüler 2017). Тази оценка съответства на резултатите от изследванията на Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN), според които интернет действа предимно като катализатор, който улеснява про-

пагандата, преживяването, свързано с чувството на общност, и вербуването на участници, без да заменя онлайн взаимоотношенията (RAN 2022).

2.4. Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN) като аналитична и практическа рамка

От 2011 до 2024 г. Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN) предоставя основната рамка за настоящия анализ (RAN 2022). През този период RAN обединява практики от полицията, съдебната система, работата, свързана със социално подпомагане, образованието, научните среди и гражданското общество в цяла Европа с цел да обобщи знанията за радикализацията, превенцията и дерадикализацията и да ги направи достъпни под формата на доклади, наръчници и сборници с добри практики (RAN 2021). В хода на 2024 г. RAN постепенно е заменена от Центъра за знания на ЕС за предотвратяване на радикализацията (EU Knowledge Hub on Prevention of Radicalisation) като новата централна структура на ЕС в тази област (Start Insight 2024).

По отношение на онлайн вербуването, две направления в работата на RAN са от особено значение:

Тематичният доклад „Какво знаем за онлайн радикализацията“ („Online Radicalisation – What we know“), който обобщава емпиричните данни за ролята на интернет в процеса на радикализация и прави разграничение между функции като пропагандиране, създаване на мрежи, вербуване и внедряване. Наред с другото, той подчертава, че качеството на наличните доказателства е ограничено, че онлайн и офлайн средите се преплитат в хибриден характер на радикализацията и че съществува необходимостта онлайн явленията да се разглеждат в по-широк социален контекст (RAN 2022).

Дейността на Работната група „Комуникация и наративи“ в рамките на RAN (RAN C&N) е свързана с екстремистки наративи, онлайн комуникация, стратегии в социалните медии, контранаративи и алтернативни наративи и предоставя практически инструмент за планиране и оценка на комуникационни кампании чрез модела GAMMMA+ (RAN 2021).

RAN не разглежда онлайн вербуването като изолиран технически процес, а като комуникационната практика на екстремистите, свързана с изграждането на взаимоотношения (RAN 2022). Следователно използваните тук концептуални дефиниции - за онлайн вербуване, религиозен екстремизъм, ислямизъм/салафизъм и радикализация - се основават на концепциите на RAN, но са конкретизирани чрез емпирични анализи на казуси на Schmidt и качествените резултати на Schüler (Schüler 2017; Schmidt 2018). Целта е да се гарантира, че по-нататъшното изложение е едновременно съвместимо с европейския дискурс и пряко обвързано с практиките за превенция и дерадикализация в Германия.

3. Текущо развитие на научните изследвания, свързани с онлайн радикализацията и онлайн вербуването

3.1. Онлайн радикализацията: преглед

Ранните изследвания на тероризма в интернет описват онлайн пространството като многофункционален инструмент за психологическа война, пропагандиране, събиране на данни, финансиране, вербуване, мобилизация, създаване на мрежи и оперативна координация (Conway 2006; Marc Sageman 2004). Още през 2004 г. Sageman предупреждава за възможността онлайн общностите да създават тесни връзки между дадени лица и виртуалните среди - улеснени от незабавната обратна връзка, липсата на балансиращи противоположни мнения и предоставянето на привидно прости идеологически решения (Sageman 2004).

Актуалните научни прегледи - като доклада на Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN) „Какво знаем за онлайн радикализацията“ („Online Radicalisation - What we know“) - очертават много по-нюансирана картина (RAN 2022). Насилствени групи систематично използват интернет за разпространение на информация, изграждане на мрежи, вербуване, финансиране и събиране на данни (RAN 2022; Gill и др. 2017). В същото време анализиратите казуси показват, че ролята на интернет силно зависи от конкретния случай: в някои разгледаните биографии на засегнатите лица онлайн измерението има централно влияние, в други - допълващо, а в трети - почти незначително (RAN 2022).

Поради това Whittaker и други автори обикновено класифицират функциите на интернет в процеса на радикализация в няколко категории: предоставяне на информация (пропаганда), изграждане на общност и формиране на идентичност, вербуване и мобилизация, осигуряване на логистична подкрепа и събиране на информация (Whittaker 2022). Важно е да се отбележи, че онлайн радикализацията обикнове-

но не е линеен, изцяло дигитален процес, а остава тясно преплетена с офлайн преживявания на маргинализация, лични кризи, групова принадлежност и физически контакти (RAN 2022; Gill и др. 2017).

3.2 Социални медии и радикализация: изводи от литературни прегледи

Няколко систематични литературни прегледа изследват как социалните медии влияят върху процесите на радикализация. Akram и Nasar обобщават 82 рецензирани научни изследвания по темата „радикализация чрез социалните медии“ и идентифицират две основни направления: определящите фактори на радикализацията в социалните медии и мерките за ограничаване и дерадикализация на съдържание (Akram/Nasar 2020). Техният анализ показва, наред с другото, че политическите интереси, загубата на доверие в държавните институции и активното търсене на радикално съдържание са важни движещи фактори, докато излагането на такова съдържание само по себе си обикновено не е достатъчно (Akram/Nasar 2020).

Литературният преглед (на Akram и Nasar) също така подчертава, че социалните медии насърчават основно три вида дейности: първо, разпространението на пропаганда и конспиративни наративи с широк обхват; второ, формирането на т.нар. „ехо-стаи“ и хомофилни мрежи; и трето, осъществяването на лесен контакт между екстремисти и техните потенциални съмишленици (Akram/Nasar 2020). В същото време авторите идентифицират съществени пропуски в изследванията: ефектите варират в зависимост от регионалния контекст и целевата група, а експерименталните изследвания или такива, насочени към интервенции, все още са рядкост (Akram/Nasar 2020).

Друг литературен преглед - „Онлайн екстремизмът: изследователски тенденции в интернет активизма, радикализацията и противодействието“ - показва, че организациите, ориентирани към насилие, използват онлайн инструменти предимно за пропагандиране, вер-

буване, логистика, финансиране и хакерска дейност, докато лица с екстремистки възгледи, които не са част от екстремистки мрежи, използват интернет най-вече за социализация, учене и формиране на идентичност (Conway и др. 2019). Съществуващите изследвания потвърждават, че интернет може да улесни радикализацията, но същевременно подчертават, че ясни причинно-следствени връзки - в смисъла на „интернет води до радикализация“ - са трудни за емпирично доказване (RAN 2022; Radicalization Awareness Network; Conway и др. 2019).

3.3 Онлайн вербуване за целите на религиозния екстремизъм

Що се отнася до религиозните екстремисти, особено джихадистите, може да се каже, че една от основните функции, за която използват интернет, е онлайн вербуването (Gill и др. 2017; Radicalization Awareness Network 2022). Както докладът на RAN, така и различни емпирични изследвания показват, че организации като „Ислямска държава“ (ИД) са използвали интензивно социалните медии, за да постигнат международен обхват и да таргетираят симпатизанти (RAN 2022; Conway и др. 2019). Съгласно някои изследвания, в определени периоди е имало десетки хиляди акаунти в „Twitter“, подкрепящи ИД, както и напуснали страните си екстремистки дейци, които са предавали на живо онлайн (streaming) живота си в конфликтни зони към аудиторията на страните си на произход, при това почти в реално време (Berger/Morgan 2015; RAN 2022).

Разгледаните казуси и индивидуалните анализи илюстрират типични канали за вербуване: най-напред, широко разпространявана и често естетически привлекателна пропаганда се публикува в отворени платформи (напр. „YouTube“, „Instagram“, „TikTok“), апелираща към емоции като възмущение, гордост, принадлежност и силно желание за приключения (Gill и др. 2017). Заинтересовани или уязвими индивиди се идентифицират чрез харесвания, коментари и споделено съдържание и след това се прехвърлят към полу-публич-

ни или затворени комуникационни канали (напр. „Facebook“ групи, „Telegram“ канали, лични чатове) (RAN 2022). Там лицата, които вербуват, и други членове на дадената екстремистка среда задълбочават взаимоотношенията си с потенциалния привърженик, реагират в отговор на негови лични кризи, както и на религиозни и политически въпроси и създават усещане за общност от специално избрани хора (Gill и др. 2017; RAN 2022).

Разгледаните казуси от Бавария подчертават тази логика на процеса: в огромното мнозинство от разгледаните 225 случая социалните медии първоначално служат като средство за пропаганда и контакт, преди да се установят лични контакти в реалния свят (Schüler 2017). В случая на „Мари К.“ например видеа с проповеди на салафистки проповедник, в комбинация с контакти в социалните медии, водят до ясно забележима идеологическа промяна и сериозни семейни конфликти в рамките на два месеца, без в този период да е налице установено участие във физически мрежи (Schüler 2017). Други случаи, като този на „Армин О.“, показват, че онлайн вербуването може да доведе до дълбока идеологическа радикализация и при лица без директен достъп до локални среди - в неговия случай до активно подпомагане на джихадистки дейци чрез създаване и поддържане на профили в социалните медии (Schüler 2017).

Качествените интервюта на Schüler с лица, излезли от екстремистки среди, и с експерти потвърждават, че интернет и социалните медии често осигуряват първия контакт със салафистката сцена и играят важна роля в процеса на вербуване (Schüler 2017). Въпреки това неговите анализи показват, че за процеси на радикализация, които се развиват в пълен потенциал, почти винаги е необходимо „стабилизиране“ чрез лица за контакт, локални групи или харизматични лидери (Schüler 2017). Онлайн вербуването по този начин се явява „входен пункт“ и ускорител - решаващият фактор остава дали и как тези контакти се прехвърлят в реални мрежи от взаимоотношения (Schüler 2017; RAN 2022).

3.4 Доказателства, ограничения и противоречия

Както Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN), така и литературните прегледи подчертават, че въпреки нарастващия обем литература доказателствената база относно онлайн радикализацията и онлайн вербуването остава ограничена и хетерогенна (RAN 2022; Akram/Nasar 2020). Много изследвания се основават на публично достъпни онлайн данни, отделни казуси или експертни оценки; систематичните надлъжни или интервенционни изследвания са рядкост (Conway и др. 2019). Предизвикателствата, свързани с методологията, произтичат от защитата на данните, етични въпроси, ограничения достъп до затворени групи и трудността да се направи ясна връзка между дадени онлайн взаимодействия и участващите в комуникацията конкретни лица или биографични истории (RAN 2022; Gill и др. 2017).

RAN изрично посочва, че ролята на интернет като „движеща сила“ на радикализацията често е била и продължава да бъде надценявана (RAN 2022). Докладът подчертава, че онлайн факторите винаги следва да се разглеждат във връзка с индивидуални уязвимости (напр. кризи на идентичността, психологически натиск), социални контексти (семейство, връстници, училище, общност) и политически условия (преживявания на дискриминация, конфликти) (RAN 2022; Doosje и др. 2016). Екстремисти, които действат индивидуално и са „радикализирани изцяло онлайн“, остават изключение; много по-често онлайн и офлайн преживяванията се преплитат - извод, потвърден от анализа на биографии на радикализирани лица (Schüler 2017).

Особено противоречиви в литературата са следните въпроси:

- До каква степен социалните медии трябва да се разглеждат като самостоятелен рисков фактор в сравнение със съществуващите тенденции, свързани с радикализацията (Akram/Nasar 2020; RAN 2022).

- Дали определени платформи или формати (напр. гейминг среди, криптирани приложения за съобщения, приложения за кратки видеа) действително създават качествено нови възможности за вербуване или по-скоро представят познати модели в нова технологична форма (Whittaker 2022; Conway и др. 2019).
- До каква степен мерки като отстраняване на неподходящо съдържание, алгоритмични филтри или кампании с контранаративи могат измеримо да повлияят върху процесите на радикализация и вербуване (RAN 2021; Gill и др. 2017).

За практиците това означава, че изследванията, направени до момента, предоставят набор от надеждни знания за функциите на интернет и типичните начини за вербуване, но позволява несигурни заключения относно причинно-следствените връзки и ефективността на отделните мерки за противодействие (RAN 2022; Akram/Nasar 2020). Това прави още по-важно комбинирането на емпирични данни с практически казусни изследвания - като тези на Schmidt, свързани с програмата за излизане от екстремистките среди - за да се изгради реалистична картина, която нито надценява, нито подценява въздействието на онлайн вербуването (Schüler 2017).

4. Механизми и практики на онлайн вербуването

4.1 Комуникационни пространства и платформи

Днес онлайн вербуването за целите на религиозния екстремизъм се осъществява в екосистема от отворени, полу-публични и затворени пространства (Radicalization Awareness Network 2022; Conway и др. 2019). Отворени платформи като „YouTube“, „Instagram“, „TikTok“ и публични „Facebook“ страници служат предимно като витрина за пропаганда, видеа с проповеди, кампании и символични представления (Gill и др. 2017). Полу-публични и затворени комуникационни пространства - като приложения за съобщения, групови чатове или частни канали - се използват за таргетиране на онлайн потребители, които проявяват особена възприемчивост към екстремистки послания, като след това комуникацията преминава към по-голяма интензивност (RAN 2022).

Разгледаните казуси от Бавария ясно илюстрират това (Schüler 2017). „Мари К.“ влиза в контакт със съдържание, повлияно от салафизма, чрез онлайн разпространявани проповеди и впоследствие използва „Facebook“, за да се свърже с членове на дадената екстремистка среда, които целенасочено търсят млади хора като нея (Schüler 2017). „Тим К.“ използва училищен „WhatsApp“ чат, за да публикува джихадистки кодирано послание („Мечтата на живота ми е да умра в джихад“), като същевременно активно търси съдържание на проповедници и контакти на екстремисти чрез социалните медии (Schüler 2017). И в двата случая отворените и полу-публичните пространства функционират като платформа за вербуване и като среда, в която първоначалните сигнали могат да бъдат изпращани и разпознавани (Schüler 2017).

По-нова тенденция засяга платформите за видеоигри и стрийминг услугите (Europol 2023; RAN 2022). В случая с 18-годишния извършител на нападението в Мюнхен на 5 септември 2024 г., кой-

то се опитва да атакува полицаи и, както се предполага, дипломатическата мисия в близост до Генералното консулство на Израел и Центъра за документация на националсоциализма, разследващите органи откриват, наред с другото, по-стари видеа от компютърни игри с ислямистко съдържание и символи на групировката „Hayat Tahrir al-Sham“ (HTS) на неговите устройства (Bayerisches LKA 2025). Младежът е използвал такива символи още на 14-годишна възраст в компютърни игри; иззетите клипове показват как сцени на ислямистко насилие са били пресъздавани под формата на игра (Bayerisches LKA 2025). Случаят показва как гейминг средите могат да функционират като входни пунктове, в които екстремистки символи, сцени на насилие и наративи първоначално се възприемат в „иронична“ или експериментална форма и впоследствие се идеологизират (Europol 2023).

Европол и други заинтересовани страни подчертават, че гейминг и стрийминг платформите все по-често се използват за разпространение на екстремистко съдържание и за вербуване, особено сред млади хора (Europol 2023; RAN 2021). Инсценирани възстановки на терористични атаки в 3D игра, съпроводени с екстремистка музика и символика, се записват, обработват и разпространяват в масови платформи (Conway и др. 2019). Така част от ранните етапи на вербуване се преместват в пространства, които дълго време са били подценявани от практиците в сферата на превенцията и от органите по сигурността (RAN 2022).

4.2 Наративи, естетически форми и емоционални апели

Публикации на RAN и емпирични изследвания показват, че онлайн вербуването силно разчита на наративи и емоционални апели (RAN 2021; RAN 2022). Типични примери включват дихотомни наративи от типа „ние срещу тях“, наративи, свързани с чувството на жертва („глобалната ислямска общност е потискана“), истории, които представят определени ислямистки дейци като герои, както и

обещания за спасение и смисъл (Doosje и др. 2016; Neumann 2016). Това съдържание се представя в естетически привлекателни формати: висококачествени видеа, музика, мемеа, кратки клипове и сторита (в социалните мрежи, които целенасочено следват младежките модели на възприемане на съдържание (Conway и др. 2019).

Разгледаните казуси показват как тези наративи отговарят на индивидуални потребности (Schüler 2017). „Мари К.“ търси одобрение и житейски насоки; чрез видеа на известен салафистки проповедник тя открива прости и абсолютни „истини“, ясни правила и предложение да принадлежи към една „чиста“ общност (Schüler 2017). „Сара Ф.“ - белязана от самота, психическа нестабилност и липса на семейна подкрепа - използва социалните мрежи, за да установи контакти с хора, които обсъждат пътувания до Сирия и Ирак и ѝ представят идеализиран салафистки начин на живот, включително романтизирани представи за партньорство и семейство (Pfundmair/Schmidt 2019). В нейния случай потребността от любов, защита и принадлежност се преплита с онлайн наративи за това, че е избрана от религията, както и наративи за силата на общността (Pfundmair/Schmidt 2019).

„Лиза-Мари А.“, която страда от самота след преместване в селски район, първоначално използва социалните мрежи като компенсация за липсата на контакти (Schüler 2017). Чрез няколко профила, някои от тях анонимни, тя изгражда взаимоотношения, влюбва се онлайн в салафист от чужбина и постепенно се потапя в паралелен салафистки свят, в който любовта, лоялността и религиозният дълг се преплитат (Schüler 2017). Това показва как онлайн вербуването комбинира теми, които вълнуват младежите (любов, взаимоотношения, бунт) с религиозно-екстремистки мотиви (RAN 2021).

Емоционалните и социалните фактори играят централна роля и в случая от Мюнхен от 13 февруари 2025 г., при който 24-годишен афганистанец, който търси убежище, се връзва с автомобил в демонстрация на „Verdi“, ранявайки десетки хора (Bayerisches LKA 2025).

Според разследването радикализацията му започва около шест месеца преди атаката, провокирана от нарастващи дългове, липса на перспектива и сериозни проблеми с интеграцията (Bayerisches LKA 2025). При липса на стабилни реални контакти той все повече се изолира в онлайн форуми, където се сблъсква с екстремистко съдържание и ислямистки идеологии; комуникацията му съдържа препратки към такива мотиви, но не са доказани стабилни организационни връзки с екстремистки дейци (Bayerisches LKA 2025). Случаят подчертава как онлайн наративите могат да предоставят смисъл в ситуации на субективно личностно претоварване и едновременно с това да легитимират насилието като привидно логичен отговор (RAN 2022).

4.3 Каква роля имат: лицата, представители на екстремистки групи, които вербуват нови привърженици; социалната среда на потенциалните вербувани лица; и т.нар. „микро-инфлуенсъри“

Онлайн вербуването рядко е резултат от анонимна масова комуникация; по правило в него участват: конкретни лица, представители на екстремистките среди, които са ангажирани с дейността на вербуване на нови привърженици; определена социална среда/връстници; или „микро-инфлуенсъри“ (Radicalization Awareness Network 2021; Gill и др. 2017). В изследването на Schüler, проведено с подкрепата на Баварската криминална служба, както и в анализиранияте казуси на Schmidt, се открояват три групи (Schüler 2017):

- Идеологически подготвени представители на екстремистки среди, които целенасочено търсят уязвими лица и ги привличат чрез социални медии, приложения за съобщения или платформи за видеоигри.
- Връстници/представители на дадена възрастова групи или социална среда, които споделят, коментират и нормализират

екстремистко съдържание, като по този начин служат като „входен пункт“ към екстремистките среди.

► Популярни проповедници или инфлуенсъри, чиито видеа и публикации създават своеобразен „идеологически фон“, върху който се надграждат личните контакти.

В случая на „Мари К.“ тази структура е ясно разпознаваема: първоначално има влияние от известен проповедник, последвано от свързване с членове на дадената екстремистка среда чрез „Facebook“ и опити за въвличане в по-радикално онлайн пространство (Schüler 2017). При „Тим К.“ на преден план излиза ролята на връстниците/социалната среда: съобщението в общия чат на класа цели провокация, търсене на статус и разграничение от групата - в контекст, в който джихадистко съдържание вече е налично (Schüler 2017).

Въз основа на наличните към момента данни извършителят на стрелбата в Мюнхен от 5 септември 2024 г. изглежда е бил по-скоро „въдъхновен“, отколкото организационно обвързан (Bavarian State Office of Criminal Investigation 2025). Въпреки че органите са открили ислямистки символи и съдържание в компютърни игри и на неговия мобилен телефон, не са установени надеждни доказателства за пряк контрол от страна на екстремистка група (Bavarian State Office of Criminal Investigation 2025). В случая с нападението с автомобил срещу демонстрация на „Verdi“ през 2025 г. разследващите също изхождат от предположението, че извършителят е действал самостоятелно и че неговата онлайн комуникация сочи към ислямистки мотивирана радикализация, без да могат да се установят ясни връзки с конкретни организации (Bavarian State Office of Criminal Investigation 2025).

При тези стечения на обстоятелствата, при които има самостоятелно действащи извършители на престъпления, които се радикализират в онлайн среда без устойчиви организационни връзки - представляват особено предизвикателство за превенцията и противоприлагането (RAN 2022). В същото време опитът от практиката

по излизане от екстремистки среди показва, че дори при предполагаеми „самостоятелни извършители“ често съществуват поне временни онлайн взаимоотношения с радикализирани лица или групи, например под формата на затворени чат групи или общности от симпатизанти (Schüler 2017).

4.4 Логика на процеса на онлайн вербуване

Въз основа на материали на RAN, международни изследвания и анализи на казуси може да се очертае типична - макар и не строго линейна - логика на процеса на онлайн вербуване (RAN 2022; Gill и др. 2017):

Излагане на съдържание

Първи контакт с екстремистко съдържание чрез отворени платформи (видеа, мемета, постове, гейминг платформи), който често се случва в периоди на лични търсения, кризи или скука (RAN 2022). В случая на „Армин О.“ това включва онлайн видеа на салафистки проповедник, а при извършителя от 5 септември 2024 г. — гейминг съдържание с ислямистки кодирани елементи (Bayerisches LKA 2025).

Чувство на разбиране и идентификация

Определени наративи или символи предизвикват чувство на разбиране: усещане за справедливост, принадлежност, бунт, сила или духовен смисъл (Doosje и др. 2016). В случаите на „Сара Ф.“ и „Лиза-Мари А.“ самотата и търсенето на любов и принадлежност са централни точки на свързване, към които се насочват онлайн предложенията за това да бъдат част от общност и определени взаимоотношения (Pfundmair/Schmidt 2019; Schüler 2017).

Установяване на контакт и селекция

Екстремистите установяват, че определени лица имат интерес към екстремистко съдържание на базата на тяхната онлайн актив-

ност - харесвания, коментари, споделяния или лични съобщения (Gill и др. 2017). Екстремисти, които са специално ангажирани с дейността на вербуване, или привърженици, които са част от дадена социална среда, установяват контакт, канят в чатове, групи или канали и проверяват реакциите на таргетираните лица (RAN 2022). В много от разгледаните случаи комуникацията бързо се премества от отворени платформи към приложения за съобщение като „WhatsApp“ (Schüler 2017).

Задълбочаване на отношенията и предоставяне на подкрепа

В полу-публични или затворени пространства взаимоотношенията се задълбочават: постоянна наличност, отговаряне на религиозни и политически въпроси, емоционална подкрепа и изграждане на чувство за сплотеност (RAN 2022). Анализите на казуси показват, че в някои случаи са изпращани стотици съобщения дневно, за да се създаде емоционална обвързаност (Schüler 2017).

Преход към офлайн структури или криптирани онлайн мрежи

Когато е възможно, се организират срещи на живо (напр. на пунктове за разпространение на Корана, в джамии, жилища) или контактите се прехвърлят към по-трудностъпни структури (криптирани приложения за съобщения, по-малки групи) (Gill и др. 2017). В случая на „Анна Б.“ например онлайн поръчка на Коран води до посещение на салафистки активисти и започване на интензивни офлайн усилия по изграждане на взаимоотношения с нея (Schüler 2017).

Мобилизация към действие

В последния етап може да се стигне до мобилизация за конкретни действия - от пропаганда и логистична подкрепа до актове на насилие (RAN 2022). „Армин О.“ например създава и управлява профили в социалните мрежи на дейци на ИД, докато извършителите в Мюнхен през 2024 и 2025 г. осъществяват насилствени атаки, кои-

то вероятно са били идеологически легитимирани онлайн (Schüler 2017; Bayerisches LKA 2025).

RAN подчертава, че тези фази не протичат задължително в строго определен ред и могат да се припокриват; освен това индивидите могат да „влязат“ в процеса на различни етапи или да го прекъснат (RAN 2022). Данните от казусите и интервютата, както и изводите на Schüler, показват, че преходът от онлайн към офлайн - т.е. от дигитални контакти към лични взаимоотношения - е критична точка, в която превенцията и интервенцията могат да бъдат особено ефективни (Schüler 2017).

5. Дерадикализация и излизане от екстремистките среди на базата на германски модел – ролята на полицията

Работата по излизане от екстремистки среди в Бавария е част от т.нар. „индикирана превенция“ и е насочена към лица, които вече са ясно радикализирани или са изложени на значителен риск от радикализация (Schmidt 2018). От съществено значение е да се прави разграничение между дерадикализация (когнитивна промяна в нагласите) и дезангажиране (прекратяване на поведението, без непременно да се отхвърля идеологията) (Horgan 2008; Biene/Junk 2017).

5.1 Структурна рамка: Център за компетентност по дерадикализация

В Бавария общата отговорност на провинциално ниво за превенцията на ислямистката радикализация е възложена на Центъра за компетентност по дерадикализация към Баварската криминална служба (BLKA) (Schmidt 2018). Той е част от „Баварската мрежа за превенция и дерадикализация срещу салафизма“, в рамките на която общата превенция (ръководена от Федерално министерство на труда и социалните въпроси) и дерадикализацията (ръководена от Министерството на вътрешните работи/полицията) са организирани на принципа на разделение на функциите (StMI/StMAS 2017).

Центърът за компетентност действа като:

- централен координационен пункт за всички въпроси, свързани със сигурността и процесите на излизане от екстремистки среди в Бавария,
- технически интерфейс между полицията, Федералната служба за защита на конституцията на Германия, съдебната власт, органите, свързани със закрила на младежта, институциите, отговорни за миграцията, както и гражданските организации,

- и оперативна структура с мултидисциплинарен екип (служители по национална сигурност, психолози, учени в областта на ислямизма, социални педагози) (Schmidt 2018).

За да се обхване цялата провинция, във всички полицейски управления са назначени децентрализирани служители по дерадикализация, чиято задача е да идентифицират потенциални случаи в ранен етап и да ги насочват към съответните структури за подкрепа (Schmidt 2018).

5.2 Полицейски задачи в процеса на излизане на екстремистки среди

Schmidt описва три основни роли на полицията в работата по излизане от екстремистки среди: оценка на риска, управление на случая и осигуряване на достъп (т.нар. „функция на отваряне на врати“) (Schmidt 2018).

Оценка и управление на риска

Полицията е отговорна за оценката на значимостта на всеки отделен случай от гледна точка на сигурността (заплаха за обществената безопасност, възможни тежки престъпления) (Schmidt 2018). За тази цел се използват структурирани инструменти като RADAR-iTE, VERA-2R или DyRiAS-Screener Islamism, но резултатите се комбинират с казусно-аналитични и биографично ориентирани оценки (с цел осигуряване на „вътрешна логика“ на развитието на радикализирането на дадено лице) и се извършват конкретни анализи на риска (Pressman/Flockton 2012; ВКА 2017; Schmidt 2018). По-специално Центърът за компетентност прилага оперативен анализ на случаи, психологически анализ на поведението и проблемите (S-O-R-C), както и елементи от теорията за консистентността, за да балансира рисковите и защитните фактори и да идентифицира т.нар. „прозорци на възможност“ за интервенция (Grawe 2004; Schmidt 2018).

Координация на случаите и взаимодействие с институциите

При случаи, носещи заплахи за сигурността, Центърът за компетентност към Баварската криминална служба (BLKA) поема управлението на случая и координира действията на службите за закрила на детето, органите по миграцията, затворите, училищата, социалните служби и гражданските организации, за да се избегнат паралелни и несъгласувани мерки (Schmidt 2018). Полицията осигурява ясно разпределение на ролите (кой отговаря за сигурността, кой за консултирането, кой за социално-педагогическата подкрепа) и непрекъснат мониторинг на случая през целия процес (Schmidt 2018).

Достъп до засегнатите лица и мотивационна работа

Първоначалният контакт, що се отнася до случаи, свързани с ислямизма, често се осъществяват чрез полицията или Федералната служба за защита на конституцията на Германия, тъй като засегнатите рядко търсят помощ доброволно с намерение да излязат от екстремистките среди (Schmidt 2018; Schüler 2017). Schmidt подчертава значението на ранните „разговори за поставяне на граници“: предложения за разговор от страна на полицията, при които ясно се очертават правните граници и възможните последици, като същевременно се предоставя информация за леснодостъпни консултативни услуги (напр. VPN) (Schmidt 2018). В неясни случаи, когато контактът не е инициран от самото лице, се използват техники на мотивационното интервюиране: структурирана преценка на предимствата и недостатъците от оставането в дадената екстремистка среда или излизането от нея (Schmidt 2018).

5.3 Сътрудничество с граждански организации

Един от основните стълбове на баварския модел е договорно регламентираното сътрудничество между Центъра за компетентност към Баварската криминална служба и гражданската организация „Мрежа за превенция на насилието“ („Violence Prevention Network“)

(Schmidt 2018). Разпределението на задачи се осъществява по следния начин:

Полиция

- Противодействие на рискове и заплахи, оценка на риска, координация на случаи;
- Ангажиране и информиране на други институции, които имат отношение по случая;
- Осигуряване на достъп (например: след предварителни проверки, чрез информация от съответните институции);
- Обезпечаване на сигурността на засегнатите лица и техните консултанти (Schmidt 2018).

Граждански организации:

- Индивидуално консултиране във връзка с дерадикализация и излизане от радикални/екстремистки среди (на идеологическо, емоционално и прагматично ниво);
- Консултиране на близки и роднини, както и подкрепа и обучение за работещите в институции (училища, социалните услуги за закрила на младежта);
- Работа на терен и дългосрочна помощ (Schmidt 2018; El Difraoui et al. 2021).

Holger Schmidt откроява следните фактори като успешни за това сътрудничество: ясно разпределение на отговорностите и случаите, добре дефинирани комуникационни канали, координиран подход за защита на личните данни и взаимно признаване на различните роли (органите в сферата на сигурността и други заинтересовани страни) (Schmidt 2018).

5.4 Ролята на полицейските структури във връзка с препоръките на Wolfgang Schüler's

Schüler извършва качествен анализ на процесите на радикализация и дерадикализация сред ислямистки дейци и извежда конкретни насоки за полицейските структури и органите на реда (Schüler 2017). Основните препоръки включват:

Ранна намеса извън наказателния контекст

Schüler анализира различни казуси, за да покаже, че ранната полицейска намеса, дори при липса на извършено престъпление, може да има съществено значение за излизане от екстремистките среди, ако съчетава ясно поставяне на граници с предоставяне на специализирано консултиране (Schüler 2017). В същото време той предупреждава за смесени репресивни мерки и превантивни методи в рамките на една и съща структура, тъй като възприемането на намесата като чисто с наказателна цел може да доведе до задълбочаване на радикализацията (пример P8) (Schüler 2017). От това той извежда препоръката за осъществяването на тези дейности чрез „неутрална“ полицейска структура (например: компетентен център, а не разследваща служба по национална сигурност) (Schüler 2017).

Използване на „периоди на съмнение“ като възможност за намеса

В своите интервюта Schüler идентифицира чести фази на съмнение, временно оттегляне от радикалните среди или „пауза“, по време на която засегнатите лица биха били отворени към диалог, или поне така споделят в ретроспекция (Schüler 2017). Той препоръчва систематичното използване на информация от службите за сигурност и Федералната служба за защита на конституцията на Германия за идентифициране на такъв тип периоди и отправяне на целенасочени, ранни предложения за диалог, по възможност в сътрудничество с граждански организации (Schüler 2017).

Специфична роля на полицейските структури в контекста на задържането

Schüler показва, че изолацията може да провокира процеси на излизане от екстремистките среди, но предлаганите в местата за лишаване от свобода услуги често не съответстват на биографичния и социален профил на задържаните (езиково, религиозно, културно) (Schüler 2017). Той препоръчва по-тясно сътрудничество между затворническите администрации и подходящи организации с оглед на включване на мюсюлмански духовници и лица, вече напуснали екстремистките среди, като полицейските структури и Федералната служба за защита на конституцията на Германия изпълняват ролята на посредници по отношение на обмена на информация, както и ролята на партньори при оценката на риска (Schüler 2017).

Полицейските структури като катализатор на ресурси от гражданското общество

При домашно насилие в салафистките среди (например: P4,P9), случаите са били третирани от полицейските структури като стандартни случаи на защита на жертвите. Schüler препоръчва системно насочване към програми за консултиране за излизане от екстремистките среди (HAYAT, VPN и др.), както и публикуване на съответните детайли за контакт с такъв тип организации в полицейските структури, младежките центрове и социалните служби (Schüler 2017). По този начин той утвърждава разбирането за полицията като катализатор и посредник между превенция на заплахите от страна на службите по сигурността и практиките за дерадикализация, установени в гражданските организации – роля на полицията, която е институционализирана в Бавария като Център за компетентност по дерадикализация (Schmidt 2018).

5.5 Практика, насочена към модели: Pfundmair/Schmidt и психологическите механизми

Приносът на Pfundmair и Schmidt съчетава социално-психологически модел на радикализация и дерадикализация с практически казуси от работата на Центъра за компетентност (Pfundmair/Schmidt 2019). Те разграничават:

- Индивидуални процеси (потребност от значимост; загуба на контрол; търсене на превъзходство);
- Групови процеси (внедряване в радикални мрежи; формиране на групова идентичност);
- Катализиращи процеси (дистанциране от емоционалността; дехуманизация; подготовка за извършването на насилствени актове) (Pfundmair/Schmidt 2019).

Дерадикализацията е възприета като „обръщане на причините за радикализация“ на две нива (Garfinkel 2007; Laub/Sampson 2001; Pfundmair/Schmidt 2019).

Работа върху индивидуалното лишение

В случаите на „Али Х.“ и „Мустафа Р.“ полицейските структури и гражданските организации са адресирали проблеми като самота, липса на стабилна семейна среда, ограничени образователни и професионални перспективи и търсене на религиозен смисъл (Pfundmair/Schmidt 2019). Полицията е осъществила координация по случаите, извършила е оценка на риска и е включила в процеса Службата за подпомагане на младежкия съд и прокуратурата, докато гражданските организации са осигурили консултиране на терен, работа с членовете на семейството и са подпомогнали двамата младежи при изграждането на нови образователни и професионални възможности (Pfundmair/Schmidt 2019).

Създаване на нови социални среди

Особено показателен е случаят на Сара Ф., който ясно демонстрира, че излизането на дадено лице от екстремистките среди, без

изграждане на стабилни алтернативни взаимоотношения и структури, е обречено на неуспех (Pfundmair/Schmidt 2019). Едва втората координирана намеса, която включва завръщане в Бавария и тясно сътрудничество между Службата за закрила на младежта - звено „Майка и дете“, гражданските организации и координиращото полицейско звено, води до устойчиво излизане от екстремистките среди (Pfundmair/Schmidt 2019).

Pfundmair/Schmidt подчертават, че дерадикализацията, по аналогия с концепцията за отказване от престъпни действия в криминологията, не е еднократно действие, а е продължителен процес, който изисква дългосрочни усилия за стабилизация и зависи от продължаващото сътрудничеството между полицейските структури, академичните среди и практиците от гражданските организации (Gadd/Farrall 2004; Pfundmair/Schmidt 2019).

5.6. Полицейските структури и службите за сигурност в европейския контекст

Препоръките за третична превенция на Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN) се фокусират върху мултидисциплинарно сътрудничество, което се основава на работа в мрежи от заинтересовани страни, в което службите за сигурност имат ясно дефинирана, но ограничена роля (RAN 2022). Полицейските структури и вътрешните разузнавателни служби следва основно да извършват оценка на риска, да предоставят информация, свързана със сигурността, и да осигуряват защита на засегнатите лица и консултантите, без да поемат водеща роля в идеологическата или терапевтичната работа (RAN 2022).

В този контекст баварският подход чрез Центъра за върхови постижения по дерадикализация към Баварската криминална служба (BLKA) е в съответствие с насоките на Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN): полицейските структури се

фокусира върху анализ на риска, превенция на заплахи и управление на случаи. Същинската работа във връзка с дерадикализацията и излизането от екстремистките среди се поема от специализирана гражданска организация (Schmidt 2018; El Difraoui et al. 2021). Ясното разграничаване на ролите между координационното звено на службите за сигурност и консултативната дейност на гражданските организации, включването на социалните служби, затворническата система, държавните органи в сферата на миграцията и училищата в структурирани обсъждания на конкретни казуси, както и съвместен анализ на рисковете и нуждите, свързан с всеки отделен казус, са в съответствие с подхода за „управление на случаи“, описан от Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN 2021).

RAN и свързаните с мрежата концепции от практиката в Германия също подчертават, че службите за сигурност трябва да отчитат не само рисковете за обществото, но и потенциалните заплахи за консултантите, като при необходимост предприемат превантивни защитни мерки (RAN 2022; El Difraoui et al. 2021). В същото време полицейските структури и Федералната служба за защита на конституцията на Германия се разглеждат като ключови партньори в обмена на знания, като допринасят със своята експертиза, стъпваща на практически опит, без да претендират за „монопол върху истината“ относно процесите на радикализация (RAN 2022). Тази идея за постоянен обмен на знания между експертите от практиката, службите за сигурност и научните изследователи намира отражение в Баварския център за компетентност и в национални и европейски форуми за обмен на знания и опит (Schmidt 2018; El Difraoui et al. 2021).

Направените препоръки от Wolfgang Schüler конкретизират тези принципи на микро ниво в полицейската практика: ранни подходи извън наказателното производство, ясно разграничаване между разследващи функции и превантивен диалог, системно използване на „фазите на съмнение“ като възможности за намеса, както и съзнателно институционално разграничаване между разследващите струк-

тури на националната сигурност и „неутралните“ контактни звена, като всичко това съответства на модела на RAN за „ранна, минимално инвазивна и кооперативна“ намеса (Schüler 2017; RAN 2021).

Така полицията не се превръща във фактор, който пряко влияе върху дерадикализацията в процеса на излизане от екстремистките среди, а функционира като движеща сила и катализатор в рамките на системата за сигурност в пълно съответствие с европейските препоръки - осигурява достъп, управлява рискове и мрежи, докато същинските когнитивни и биографични промени протичат основно в рамките на гражданските организации и социално-образователните практики (Schmidt 2018; El Difraoui et al. 2021).

6. Обобщение

Тази статия демонстрира, че дерадикализацията и излизането от екстремистките среди могат да бъдат разглеждани като многоизмерни явления, като процеси, които обхващат идеологическия, емоционалния и ежедневиия аспект от живота на дадено лице и не могат да бъдат обобщени в бинарни категории като „радикализиран“ и „дерадикализиран“ (Horgan 2008; Pfundmair/Schmidt 2019). Подходи, които са ориентирани към модели, правят разграничението между индивидуални, групови и катализиращи фактори на радикализация и разглеждат дерадикализацията като обратен на тези процеси, предоставяйки надеждна основа за разработване и оценка на стратегии за намеса (Pfundmair/Schmidt 2019).

В баварския подход полицията – и по-конкретно Центърът за компетентност по дерадикализация – не е нито изключена от процеса, нито претоварена институция, а по-скоро играе специфична роля в оценката на риска, координацията на казусите и управлението на достъпа (Schmidt 2018). Преди всичко нейната роля се осъществява чрез: ранни подходи, които имат подкрепяща функция, но и поставят граници на намесата; прилагането на биографична интервенция в подходящи условия; включването на Службата за закрила на младежта, затворническата система и гражданските организации в процеса; както и осигуряването на защита за консултантите. Полицията се превръща в орган за сигурност, който е движещата сила зад системата за излизане от екстремистките среди, която на свой ред се основава на множество заинтересовани страни, които си взаимодействат (Schüler 2017). Следователно в една успешна национална програма за излизане, полицията е по-скоро движеща сила, задаваща ход, отколкото просто участник, който изпълнява дадени функции.

Препоръките от проведените изследвания (Pfundmair/Schmidt, Schüler) и тези на Мрежата за осведоменост по въпросите на радикализацията (RAN) в голяма степен се припокриват. Те подчертават

необходимостта от ясно разграничение на ролите, мултидисциплинарни обсъждания по специфични казуси, навременни и пропорционални намеси, както и взаимен обмен на знания между службите за сигурност, практиците и академичната общност (RAN 2018; El Difraoui/Trautmann/Wiedl 2021). В този контекст баварският подход може да се разглежда като пример за успешното прилагане на модел, който е съвместим с принципите на RAN, в който полицията използва своите правомощия, за да гарантира сигурност и свързване на заинтересованите страни, с цел допринасяне към процесите на дерадикализация и излизане от екстремистките среди (Schmidt 2018; Pfundmair/Schmidt 2019).

7. Библиография:

Abou-Taam, M. (2014): Salafism in Germany – A Challenge for Democracy. *Journal of International Criminal Law*, 9(9), 442–449.

Abou-Taam, M., Gerlach, R., & Ruf, M. (2016): *Salafism in Germany – Causes, Dynamics, Recommendations for Action*. Wiesbaden: Springer VS.

Akram, M. & Nasar, A. (2023): Systematic Review of Radicalization through Social Media. *Ege Academic Review*, 23(2), 279–296.

Bauknecht, B. R. (2018): Salafism – A Variation of Islamism. In: El Difraoui, A., Trautmann, C., & Wiedl, N. (Eds.), *Deradicalization and distancing work. Companion book to the qualification course on counseling in the field of Islamist-based extremism* (pp. 13–18). Nuremberg: BAMF.

Berger, J. M. & Morgan, J. (2015): *The ISIS Twitter Census: Defining and describing the population of ISIS supporters on Twitter*. Washington, DC: Brookings Institution.

BfV – Federal Office for the Protection of the Constitution (2012): *Salafism in Germany – Manifestations and dangers*. Cologne.

BfV – Federal Office for the Protection of the Constitution (2017): *2016 Report on the Protection of the Constitution*. Berlin.

Biene, J. & Junk, J. (2017): What works? Deradicalization in theory and practice. In: El-Mafaalani, A., Toprak, A. & Worbs, S. (Eds.), *Deradicalization. Scientific perspectives and practical experiences* (pp. 95–120). Bonn: bpb.

Borum, R. (2011): Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7–36.

Conway, M. (2006): Terrorism and the Internet: New media – new threat? *Parliamentary Affairs*, 59(2), 283–298.

Conway, M., Scrivens, R., & Macnair, L. (2019): *Right-Wing Extremists' Persistent Online Presence: History and Contemporary Trends*. ICCT Policy Brief. The Hague: International Centre for Counter-Terrorism.

Dantschke, C. & Kiefer, M. (2013): Ways out of extremism – exit programs in the field of Islamism. In: Ceylan, R. & Kiefer, M. (Eds.), *Salafism – Fundamentalist movements and radicalization prevention* (pp. 93–110). Wiesbaden: Springer VS.

Doosje, B. et al. (2016): *Terrorism, Radicalization, and Deradicalization. Current Opinion in Psychology*, 11, 79–84.

El Difraoui, A., Trautmann, C., & Wiedl, N. (Eds.) (2021): *Deradicalization and distancing work. Companion book to the qualification course on counseling in the field of Islamist-based extremism (Contributions to Migration and Integration, Volume 9)*. Nuremberg: Federal Office for Migration and Refugees.

El-Mafaalani, A., Toprak, A., & Worbs, S. (Eds.) (2016): *Deradicalization. Scientific perspectives and practical experiences*. Bonn: Federal Agency for Civic Education.

Europol (2023): *Online gaming platforms, live streaming, and extremism. The Hague: Europol Trend Report*.

Gadd, D. & Farrall, S. (2004): Criminal careers, desistance and subjectivity: Interpreting men's narratives of change. *Theoretical Criminology*, 8(2), 123–156.

Garfinkel, R. (2007): *Personal Transformations: Moving from Violence to Peace*. Washington, DC: United States Institute of Peace.

Gill, P. et al. (2017): *The Role of the Internet in Facilitating Violent Extremism and Terrorism: Suggestions for progressing research*. National Institute of Justice, Final Report.

Grawe, K. (2004): *Neuropsychotherapy*. Göttingen: Hogrefe.

Horgan, J. (2008): *Deradicalization or Disengagement? A Process in Need of Clarity and a Counterterrorism Initiative in Need of Evaluation*. *Perspectives on Terrorism*, 2(4), 3–8.

Klausen, J. (2015): *Tweeting the Jihad: Social Media Networks of Western Foreign Fighters in Syria and Iraq*. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38(1), 1–22.

Laub, J. H. & Sampson, R. J. (2001): Understanding Desistance from Crime. *Crime and Justice*, 28, 1–69.

Moghaddam, F. M. (2005): The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration. *American Psychologist*, 60(2), 161–169.

Neumann, P. R. (2016): *Terror is among us. Jihadism and radicalization in Europe*. Berlin: Ullstein.

Pfahl-Traugher, A. (2019): *Islamist extremism. Manifestations, causes, countermeasures*. Bonn: bpb.

Pfundmair, M. (2018): *Ostracism promotes a terroristic mindset. Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*.

Pfundmair, M. & Schmidt, H. (2019): *The path to radicalization and back: Deradicalization and its psychological mechanisms in practice*. Unpublished manuscript, University of Ulm/Bavarian State Criminal Police Office.

Pressman, E. & Flockton, J. (2012): *Calibrating Risk for Violent Political Extremism: The VERA 2 Structured Assessment*. *The British Journal of Forensic Practice*, 14(4), 237–251.

RAN – Radicalization Awareness Network (2018): *RAN Activities in Communication & Narratives*. Amsterdam: RAN Centre of Excellence.

RAN – Radicalisation Awareness Network (2021): *RAN C&N: RAN guidelines for effective alternative and counter-narrative campaigns (GAMMMA+)*. Amsterdam: RAN Centre of Excellence.

RAN – Radicalisation Awareness Network (2022): *Online Radicalisation – What We Know*. Amsterdam: RAN Centre of Excellence.

Roy, O. (2003): *EuroIslam: The Jihad Within? The National Interest*, 71, 63–73.

Sageman, M. (2004): *Understanding Terror Networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Schmidt, H. (2018): *Indicated Prevention: Goals, Target Groups, and Approaches in the Field of Politically Motivated Radicalization*. In: El-Mafaalani, A., Toprak, A., & Worbs, S. (Eds.), *Deradicalization: Scientific*

Perspectives and Practical Experiences (pp. 203–224). Bonn: bpb.

Schüler, W. (2017): Radicalization and Deradicalization of Islamists. A Qualitative Analysis of Case Files and Expert Interviews from the Competence Center for Deradicalization of the Bavarian State Criminal Police Office. Unpublished master's thesis, University of Public Service in Bavaria.

StMI/StMAS (2017): Bavarian Network for Prevention and Deradicalization against Salafism. Munich: Bavarian State Ministry of the Interior / Bavarian State Ministry of Labor and Social Affairs.

Whittaker, J. (2022): Online Radicalization: What We Know. In: RAN Centre of Excellence (ed.), Online Radicalization – What We Know (background paper). Amsterdam: RAN.

Тази аналитична статия е създадена в рамките на проект „Укрепване на капацитет, обмен на опит и изследователска дейност в сферата на сигурността“, с номер BG65ISPR001-3.004-0002, по договор № 812108-68-02.10.2024, финансиран по Програмата на Република България по фонд „Вътрешна сигурност“ за периода 2021 – 2027 г.

Цялата отговорност за съдържанието на материала е на неговия автор и фондация „Европейски институт“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на ЕС и Отговорния управляващ орган.